

Aseistakieltäytyjäliitto ry:n lausunto yleisen asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä selvittäväälle parlamentaariselle komitealle (VN/1387/2020-PLM-8)

1. Komitean toimeksiannosta

Aseistakieltäytyjäliitto ihmettelee komitean toimeksiantoa joksi on pyritty määrittämään asevelvollisuuden säilyttäminen ja erilaisten laajentamisvaihtoehtojen pohtiminen. Sen sijaan järjestelmän kehittäminen vapaaehtoisuuden suuntaan on haluttu sysätä kokonaan keskustelun ulkopuolelle. Aseistakieltäytyjäliitto ihmettelee myös sitä, että kansainvälisten ihmisoikeuselinten toistuvat kritiikin kohteeksi joutuneet asevelvollisuusjärjestelmän sisältämät ihmisoikeusongelmat eivät tule lainkaan mainituksi toimeksiannossa.

2. Asevelvollisuuden nykytilanteen arviointia

Suomen nykyinen asevelvollisuusjärjestelmä on ongelmallinen ennen kaikkea sen ihmisoikeusrikkomusten sekä epäyhdenvertaisuuden takia. Järjestelmän oikeutuksen kyseenalaistaminen tulee todennäköisesti lisääntymään ellei ongelmia korjata perusteellisesti. Aseistakieltäytyjäliitto näkee, että järjestelmän muuttaminen ihmisoikeuksia kunnioittavaksi, vapaaehtoisuuteen perustuvaksi ja yhdenvertaiseksi ei ainakaan vähennä kansalaisten maanpuolustustahtoa.

Ihmisoikeuselinten kritiikki totaalikieltäytyjien rangaistuksiin

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea kiinnitti toistuvasti huomiota totaalikieltäytyjien vapausrangaistuksiin vuonna 2013 kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) täytäntöönpanoa Suomessa tarkastelevassa määräaikaisraportissa. Komitea kehotti Suomea laajentamaan Jehovan todistajien vapautusmenettelyä koskemaan myös muita vakaumuksellisia aseistakieltäytyjäryhmiä (CCPR/C/FIN/CO/6). Aseistakieltäytymisoikeus sisältyy yleissopimuksen 18. artiklan ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden piiriin. Myös YK:n ihmisoikeusneuvosto otti asiaan kantaa määräaikaisraportissaan vuonna 2017 kehottaen Suomea vapauttamaan vangitut aseistakieltäytyjät (A/HRC/36/8).

Suomi kumosi lain Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa 1.4.2019 (330/2019). Näin ollen Suomi toimi täysin päinvastaisella tavalla kuin KP-sopimusta valvova elin oli suosittanut. Huhtikuussa 2019 ihmisoikeuskomitea tiedusteli seitsemättä Suomea koskevaa määräaikaisraporttia varten mihin toimenpiteisiin Suomi on ryhtynyt vapautuslain laajentamiseksi viitaten sopimuksen 2., 18. ja 26. artiklaan. Suomi antoi raporttinsa huhtikuussa 2020. Vastauksessaan Suomi kertoo yhdenvertaisuuden parantuneen eri uskontojen ja vakaumusten välillä, mutta sivuuttaa täysin sopimuksen 18. artiklan. Siitä käsin tarkasteltuna Jehovan todistajien suosituimmuuskohtelun purkaminen laajentaa joukkoa, joka kieltäytyessään vakaumuksensa vastaisen asevelvollisuuden suorittamisesta vangitaan ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden käyttämisestä. Komitea käsittelee Suomen raportin lokakuussa 2020.

Ihmisoikeuselinten kritiikki siviilipalveluksen pituuteen

YK:n ihmisoikeuskomitea ilmoitti Suomea koskevassa määräaikaisraportissaan vuonna 2013 olevansa huolestunut siviilipalveluksen kestosta ja kehottaa Suomea varmistamaan ettei siviilipalveluksen kesto ole luonteeltaan rangaistuksenomainen. Asiaan kiinnitti huomiota myös YK:n ihmisoikeusneuvosto vuonna 2017, kehottaen Suomea varmistamaan että siviilipalvelus ei ole rangaistuksenluontoinen.

Suomelle seitsemättä määräaikaisraporttia varten esittämässään kysymyksissä komitea haluaa tietää mm. toimenpiteistä, joihin Suomi on ryhtynyt varmistaakseen ettei aseistakieltäytyjien vaihtoehtopalvelus ole rangaistuksenluontoinen tai syrjivä asepalvelukseen verrattuna. Valitettavasti tilanne on käytännössä se, ettei Suomi ole ryhtynyt asian suhteen minkäänlaisiin toimenpiteisiin vaan siviilipalveluksen pituus on edelleen yli kaksinkertainen lyhimpään varusmiespalvelukseen verrattuna.

Siviilipalveluksen pysyminen siviilien hallinnassa

YK:n ihmisoikeusneuvoston aseistakieltäytymistä koskevassa päätöslauselmassa todetaan, että mikäli asevelvollisuutta toteuttavassa valtiossa on käytössä siviilipalvelusjärjestelmä, on sen oltava aseistakieltäytyjän vakaumusta kunnioittava, siviililuonteinen, yleisen edun mukainen eikä se saa olla rangaistuksenomainen armeijapalvelukseen nähden (A/HRC/24/17). Vuoden 2017 määräaikaisraportissaan ihmisoikeusneuvosto kehotti Suomea varmistamaan, että siviilipalvelus pysyy siviilien hallinnoimana.

Huhtikuussa 2020 Suomi kertoi suositusten toimeenpanoa koskevassa väliraportissaan siviilipalvelusta suorittavien etujärjestöjen osallistuvan aktiivisesti siviilipalveluksen kehittämiseen. Ihmisoikeusasiantuntijuus on kuitenkin jäänyt pitkälti yksin Aseistakieltäytyjäliiton vastuulle niin TEM:n alaisessa siviilipalvelusasiain neuvottelukunnassa (SPANK) kuin siviilipalveluslain muutostarpeita selvittäneessä työryhmässä vuosina 2017-18. Esimerkiksi SPANK:ssa on jäsenenä kolme aseellista maanpuolustusta edustavaa tahoa. Näiden tahojen esittämät kehitysehdotukset siviilipalveluksen muuttamisesta enemmän kriisiin varautumista tukevaksi palvelusmuodoksi vaarantaisi toteutuessaan siviilipalveluksen säilymisen vakaumuksellisille aseistakieltäytyjille sopivana palvelusmuotona.

Asevelvollisuuden sukupuolisidonnaisuus

Juridisia miehiä koskeva asevelvollisuusjärjestelmä on tosiasiallisesti sukupuoleen kohdistuvaa syrjintää. Benjamin Pitkäsen kandidaatintutkielman ”Valtiopäiväasiakirjojen perustelut asevelvollisuuden sukupuolisidonnaisuudesta” (Helsingin yliopisto 2019) tiivistelmässä sanotaan: ”Tutkimustulokset osoittavat, ettei valtiopäiväasiakirjoissa tuoda esille hyväksyttäviä perusteita vain miehiä koskevalle asevelvollisuudelle. Muodollisesti asevelvollisuuslaki voi olla hyväksytty oikeassa lainsäätämisyjärjestyksessä, mutta se ei silti poista sitä, ettei perustuslain 6 §:n 2 momentin hyväksyttäviä perusteluja ole esitetty missään valtiopäiväasiakirjoissa.”

Asevelvollisuuden tarkoituksenmukaisuus

Suomen sodanajan vahvuus on 280 000 sotilasta ja reservin koko noin 900 000. Nykytilanteessa sotilaallisen koulutuksen saa suuri joukko sellaisia henkilöitä, joita ei ole tarkoitus kutsua aseisiin sodan aikana. Liikakoulutuksesta huolimatta yleisestä asevelvollisuudesta puhuminen on harhaanjohtavaa, sillä miehistä varusmiespalveluksen suorittaa noin kaksi kolmesta ja koko ikäluokasta noin joka kolmas.

3. Kehitysehdotuksia ja niiden arviointia

Totaalikieltäytyjien rangaistuksista luopuminen

Totaalikieltäytymisen rangaistavuudesta luopuminen on ehdotonta ihmisoikeusmyönteisen asepalvelusjärjestelmän saavuttamiseksi. Aseistakieltäytyjäliitto näkee, että Suomi voisi vapaaehtoisella asepalvelusjärjestelmällä saavuttaa sotilaallisessa maanpuolustuksessa nähdyn tarpeen vähentämällä sotilaallisesti koulutettavien määrää vastaamaan sodanajan vahvuutta sekä tehostamalla kertausharjoituksia.

Laajasti oikeutetun järjestelmän aikaansaamiseksi voidaan ottaa mallia Norjan ja Ruotsin sukupuolineutraaleista asevelvollisuusmalleista. Maiden puolustusvoimat valitsevat koko ikäluokan halukkaista ja soveltuvista henkilöistä tarvitsevansa määrän suorittamaan asepalveluksen. Henkilöt, jotka eivät ole kiinnostuneita suorittamaan palvelusta, ovat vapautettuja siitä. Norjassa, jossa koulutetaan vuosittain 8000-10000 sotilasta, on ollut enemmän halukkaita kuin valittuja armeijaan menijöitä. Naiset muodostavat nykyisellään neljäsosan Norjassa asepalveluksen suorittavista.

Tosiasialliseen vapaaehtoisuuteen perustuvassa mallissa palvelukseen astuisivat motivoituneimmat henkilöt kaikista sukupuolista. Opiskelupolut ja työurat aikaistuisivat niiden osalta, jotka eivät palvelusta suorita. Tämä olisi merkittävä lisä valtion verotuloihin. Liikakoulutuksesta luopumisesta säästyviä kuluja voitaisiin käyttää palveluksen suorittavien kannustimien parantamiseen. Pakollisesta siviilipalveluksesta voitaisiin luopua.

Perustuslain maanpuolustusvelvollisuuden piiriin kuuluu tällä hetkellä yhtä lailla asevelvollisuuden piirissä olevat kuin siihen kuulumattomat. Asepalvelusjärjestelmän muuttaminen sukupuolineutraaliksi ja tosiasiasa vapaaehtoiseksi selkeyttäisi ja yhdenmukaistaisi maanpuolustusvelvollisuutta. Pakkoon ja sukupuoliseen syrjintään perustuva järjestelmä puolestaan saattaa laskea maanpuolustustahtoa ja motivaatiota varusmiespalvelusta kohtaan.

Siviilipalvelus ja kokonaisturvallisuus

Asevelvollisuuden kehittämiskomitea selvittää siviilipalveluksen hyödyntämistä kokonaisturvallisuuden toimintamallin tarpeisiin. Samansisältöistä selvitystyötä on tehty jo kolmesti: vuosina 2007, 2011 ja viimeksi 2018. Aiemmissä selvityksissä ei ole löydetty merkittävää tarvetta siviilipalveluksen muuttamiseksi nykyistä enempää kokonaisturvallisuutta palvelevaksi koulutukseksi. On huomioitava, että siviilipalvelus on jo nykyisellään mahdollista suorittaa kokonaisturvallisuutta palvelevissa tehtävissä. Kokonaisturvallisuuden tukeminen on myös huomioitu siviilipalveluksen koulutusjakson suuntautumisvaihtoehdoissa.

Aseistakieltäytyjäliitto näkee, että nykyisen kaltainen siviilipalvelus on aiemmin lueteltuja ihmisoikeusongelmia lukuunottamatta melko toimiva järjestelmä ja tuottaa monenlaista hyötyä yhteiskunnalle. Työpalveluspaikkojen kirjo on nykyisellään laaja. Koulutusjakson opintosisältö on laadukasta ja mahdollistaa suuntautumisen kiinnostuksen mukaan. Nykytilanteessa ainakin huomattava osa siviilipalvelusvelvollisista saa kiinnostustaan vastaavan palveluspaikan ja koulutussisältöä.

Vuoden 2015 TEM:n selvityksessä "Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa" työpalvelusta piti yhteiskunnalle hyödyllisenä työpalveluspaikkojen työnjohtajista 99,5 prosenttia ja siviilipalvelusvelvollisista 92,8 prosenttia. Samassa selvityksessä siviilipalveluksen koulutusjakson koulutussisältöihin suhtautui myönteisesti

tai neutraalisti yhdeksän kymmenestä siviilipalvelusvelvollisesta.

Liitto näkee, että kansalaiset tukevat kriisinkestävyyttä parhaiten omilla aloillaan toimiessaan. Esimerkiksi tällä hetkellä käynnissä oleva koronavirusepidemia on osoittanut, että tavalliset mm. terveydenhuollossa, sosiaalityössä ja elintarvikealalla työskentelevät ihmiset ovat elintärkeitä yhteiskunnan toimimiselle. Nämä työntekijät ovat kouluttautuneet aloilleen ja ovat ammattilaisia niissä, eikä vajaan vuoden kestävä palvelus anna samoja valmiuksia erikoisosaaamista vaativista tehtävistä suoriutumiseksi. Poikkeusolotehtäviä ei pidä määrätä kenellekään itsetarkoituksena, vaan vain mikäli se on yhteiskunnan toiminnan kannalta välttämätöntä. Tähän tarkoitukseen on olemassa valmiuslain työvelvollisuus.

Aseistakieltäytyjäliitto yhtyy vuoden 2011 TEM:n alaisen Siviilipalvelus 2020 -työryhmän kantaan, jossa esitetään, että siviilipalveluslain kriisinaikaisista tehtävistä tulisi luopua ja siviilipalvelusvelvollisten kriisinaikaisten tehtävien tulisi määrittää valmiuslain kautta kuten muidenkin siviilien. Näin yhdenvertaisuus eri siviiliryhmiä välillä parantuisi. Lisäksi tämä vahvistaisi siviilipalveluksen pysymistä aseistakieltäytyjille sopivana palvelumuotona, sillä palveluksen kytkäytyminen myös sotilaallisen kriisin aikaisiin tehtäviin voi olla vastoin aseistakieltäytyjien vakaumusta.

Siviilipalveluksen kehittämissuhteita

Siviilipalveluksen kokonaisturvallisuuteen kytkemisen sijaan sen keskeisimmät kehitystarpeet liittyvät siviilipalveluksen ihmisoikeus- ja muiden nykyisten ongelmien korjaamiseen. Aseistakieltäytyjäliitto näkee, että niin kauan kuin siviilipalvelusta järjestetään, sen ei tule olla pidempi kuin lyhimmän tai keskimääräisen varusmiespalveluksen. On saatava aikaan ihmisoikeusmyönteisen siviilipalveluksen pituuden selvittäminen ja toteuttaminen. Näin toimimalla parannetaan eri vakaumusten yhdenvertaista kohtelua.

Siviilipalveluksen lainsäädäntöön liittyvän valmistelutyön tulee kuulua siviileille. Tämän toteutuminen tarkoittaisi sotilaallisten tahojen poistamista siviilipalveluksesta päättävistä elimistä kuten SPANK:sta. Vastaavasti ihmisoikeusasiantuntijuutta tulisi lisätä. Erittäin ongelmallisesta vakaumuksentutkinnasta tulisi luopua myös sotilaallisen kriisin oloissa.

Myös siviilipalvelusvelvollisten toimeentuloa tulisi parantaa. Palveluksensa lopettaville siviilipalvelusta suorittaville tulisi maksaa kotiuttamisraha. Oikeutta ruokarahaan on laajennettava niin, että se koskee myös niitä loma- ja vapaapäiviä, jolloin siviilipalvelushenkilö ei oleskele palvelupaikan osoittamassa majoituksessa. Päivärahaa on korotettava, erityisesti kuuden ensimmäisen palveluskuukauden aikana.

Reservinkieltyyjille järjestettävälle viiden päivän mittaiselle täydennyspalveluskoulutukselle ei ole kyetty osoittamaan tarvetta vaan kyseessä vaikuttaa olevan rangaistus varusmiespalveluksen suorittaneille aseistakieltäytyjille. Kaikkia reservinkieltyjiä koskiessaan se myös rikkoo yhdenvertaisuusperiaatetta reserviläisiin nähden, sillä kertausharjoituksiin kutsutaan vain osa varusmiespalveluksen suorittaneista. Näistä seikoista johtuen Aseistakieltäytyjäliitto näkee, että pakollisesta täydennyspalveluksesta tulisi luopua.

Kutsunnoissa ja koulutusjärjestelmässä tapahtuvan tiedotuksen kehittäminen

Komitean tehtäviin kuuluu selvittää mahdollisuuksia edistää nuorten tietoisuutta maanpuolustusvelvollisuudesta ja yleisestä asevelvollisuudesta kutsunnoissa sekä koulutusjärjestelmässä. Nykyisellään yhdenvertainen tiedonsaanti aseistakieltäytymisvaihtoehdon

ja varusmiespalveluksen välillä ei toteudu. Jokaiselle kutsunnanalaiselle lähetettävässä kutsuntapostissa on erittäin rajallisesti tietoa siviilipalveluksesta. Aseistakieltäytyjäliiton tekemien kyselyiden perusteella lukuisat aseistakieltäytyjät ovat kertoneet, etteivät saaneet riittävästi informaatiota kutsuntatilaisuudessa. Sen vuoksi Aseistakieltäytyjäliitto näkee, että tiedonsaantia varusmiespalveluksen vaihtoehtoista on parannettava kutsuntapostissa ja kutsuntatilaisuudessa. Myös tietoa aseistakieltäytymisoikeudesta jo aloitetun varusmiespalveluksen aikana ja sen suorittamisen jälkeen olisi lisättävä niin kutsuntojen yhteyteen kuin varusmiespalvelukseen.

Tulevaisuuden kutsuntoihin voidaan ottaa mallia Norjasta ja Ruotsista. Niissä koko ikäluokka on veloitettu vastaamaan virtuaaliseen kyselyyn, jonka tulosten pohjalta kiinnostuneet kutsutaan varsinaiseen valintatilaisuuteen. Poliittisessa keskustelussa ehdotetaan toisinaan kutsuntojen laajentamista koko ikäluokkaan syrjäytymistä ehkäisevänä toimenpiteenä. Aseistakieltäytyjäliitto näkee uuden laajan kutsuntajärjestelmän luomisen erittäin hankalana tapana toteuttaa tämä tarve. Paremmat väylät syrjäytymisen vähentämiseksi löytyvät haluttaessa esimerkiksi nykyisen nuorisotakuun kehittämisestä sekä oppivelvollisuuden pidentämisestä.

Koulutusjärjestelmässä tapahtuvan tiedonsaannin on oltava yhdenvertaista. Vaihtoehtojen näkemysten tulisi kulkea rinnalla mikäli sotilaallista maanpuolustusta esitellään nuorille. Sotilaallisten tahojen vieraillessa alaikäisten parissa on kunnioitettava lapsen oikeuksien sopimusta ja lasten vakaumusta.

Kansalaispalveluselvitys

Komitean tehtäviin kuuluu myös kansalaispalvelusmallin toteuttamismahdollisuuksien selvittäminen. Kun turvallisuuskomitea selvitti tarvetta kouluttaa koko ikäluokka kokonaisturvallisuuden tehtäviin vuonna 2019 ei ministeriöissä löydetty merkittävää tarvetta tälle.

Aseistakieltäytyjäliitto näkee sinänsä myönteisenä kriisivarautumisen painopisteen siirtämisen sotilaallisista kriiseistä laajemmalle. Käynnissä oleva koronakriisi ja ilmastokriisi osoittavat, että sotilaallisiin kriiseihin varautuminen on tällä hetkellä todennäköisimpien uhkakuvien kannalta hyödytöntä. Kuitenkaan siviilikriisitkään eivät ole syy luoda kansalaispalveluksen kaltaista laajaa pakkojärjestelmää. On järkevämpää, että kriisiaikanakin yhteiskunnan toimimisen kannalta tärkeissä tehtävissä toimii aloilleen koulutautuneet palkatut ammattilaiset, viimekädessä valmiuslain työvelvoitteiden kautta, eivätkä sanktion uhalla kansalaispalvelukseen sisältyvän lyhyehkön koulutuksen saaneet henkilöt.

Pakollinen kansalaispalvelus olisi ongelmallinen pakkotyön kieltävien ihmisoikeussopimusten nojalla, joissa asevelvollisuus ja siitä vakaumuksensa takia kieltäytyville, mutta ei muille, järjestettävä siviilipalvelus nähdään poikkeuksena. Laajasti toteutettava siviililuonteinen työvelvollisuus tuskin kuuluisi poikkeaman piiriin. Palkaton työvelvoite saatettaisiin kokea laajasti epäreiluna ja tämä saattaisi osaltaan laskea maanpuolustustahtoa.

Kansalaispalveluksen kustannukset tulisivat todennäköisesti olemaan useita satoja miljoonia euroja vuodessa ja lisäksi on huomioitava koko ikäluokan työelämään siirtymisen viivästymisestä johtuvat välilliset kustannukset. Palvelus hidastaisi myös kriisiajalle tärkeiden ammattilaisten valmistumista. Aseistakieltäytyjäliitto ei näe tarvetta pakolliselle kansalaispalvelukselle, mutta vapaaehtoisuuden perustuvana sen hyödyllisyys yhteiskunnalle voitaisiin selvittää.

Helsinki 29.4.2020

Esa Noresvuo

A
s
e
i
s
t
a
k
i
e
l
t
ä
y
t
y
j
ä
l
i
i
t
t
o

r
y
:
n

j
ä
r
j
e
s
t
ö
k
o
o
r
d
i
n
a
a
t
t
o
-